

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

ФИНАНСОВО-СЧЕТОВОДЕН ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ФИНАНСИ“

ИЛИАНА ВИДИНОВА АНДРОНОВА

**СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА БАНКОВОТО ПОСРЕДНИЧЕСТВО
ПРИ УСВОЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и
застраховка“

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

ПРОФ. Д-Р СИЛВИЯ ТРИФОНОВА

София, 2020

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО
ФИНАНСОВО-СЧЕТОВОДЕН ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ФИНАНСИ“

ИЛИАНА ВИДИНОВА АНДРОНОВА

**СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА БАНКОВОТО ПОСРЕДНИЧЕСТВО
ПРИ УСВОЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и
застраховка“

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
ПРОФ. Д-Р СИЛВИЯ ТРИФОНОВА

Дисертационният труд на тема „Състояние и проблеми на банковото посредничество при усвояване на европейските фондове в България” се състои от 408 страници, в т.ч. въведение, три глави, заключение, библиография и три приложения. Изложението е в обем на 298 страници. Към труда има представени 3 приложения, чиито общ обем е 109 страници. В изложението са представени 17 фигури и 55 таблици. Библиографията съдържа 140 източника. По темата на дисертационния труд са направени 5 публикации.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	4
1. Актуалност и значимост на темата.....	4
2. Обект и предмет на научното изследване.....	6
3. Изследователска теза и хипотези	6
4. Цел и задачи на изследването.	7
5. Обхват на научното изследване	8
6. Използвани методи при изследването	10
7. Структура на дисертационния труд	11
II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	13
III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	17
IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ	37
V. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	40
VI. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	41
VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ.....	42

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯТРУД

1. Актуалност и значимост на темата

Темата за усвояването на средствата от европейските фондове традиционно е обект на засилен научен и приложен интерес в България, който се определя от ролята на средствата от фондовете на Европейския съюз (ЕС) като основен фактор за икономическия растеж на националната икономика.

Текущата 2020 година е основополагаща в програмирането на средствата за следващия период 2021 – 2027 г. Усилията следва да бъдат насочени към разработване на оптимални условия на оперативните програми, така че средствата да достигнат до реално нуждаещите се бенефициенти и да допринесат към ръст на основните макроикономически показатели и подобряване благосъстоянието на обществото. Надежда се възлага не само на безвъзмездната финансова помощ, но и на финансовите инструменти, чрез чието прилагане се очаква да се увеличи инвестиционната активност в ЕС. Банките като основна финансираща институция са в положение на партньор между бизнеса, управляващите органи на оперативните програми и финансовите посредници и като свързващо звено те познават много детайлно спецификите на българския бизнес. Неминуемо обратната връзка с бизнеса, на база на която да се програмира от регионално към централно ниво, съобразявайки се с необходимостта на бенефициентите, би довела до по-голям успех чрез увеличение на броя на отпуснатите инвестиционни кредити и сумата на усвоените средства, а оттам и до по-висока степен на сближаване към средните нива на икономическо благосъстояние на ЕС – основен приоритет за България като страна членка на Съюза. С оглед оползотворяване на възможностите за максимално усвояване на средствата от Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС, и повишаване на икономическия растеж на страната, се налага задълбочено познаване на същността и характеристиките на европейските фондове, както и проблемите пред различните участници в процеса на усвояването им.

Обхватът на изследване (проблемите, възникващи при усвояването на средствата от фондовете на ЕС в България и необходимите решения за постигане на оптимално усвояване) се стеснява до анализ на затрудненията при намиране на съфинансиране от бенефициентите, като на преден план се поставят представителите на малкия и среден бизнес поради значимостта им за европейската и

националната икономика. Необходимостта от мостово финансиране прави търговските банки естествени участници в процеса, като тяхната роля се затвърждава като ключов фактор към успех и към повишаване на усвояемостта, поради това дисертационният труд има отношение към състоянието и проблемите на банковото посредничество при усвояване на средствата по оперативни програми от ЕС.

Изследването поставя и въпроса има ли връзка между обемите при фирменото кредитиране и степента на усвояване на средствата и каква е тя. Банките имат интерес да участват в процесите по изпълнение на одобрените проекти особено през Първия програмен период 2007 – 2013 г. в момент на световна финансова криза, тъй като средствата от фондовете на ЕС се оказват единственият източник на свеж нискорисков ресурс, двигател на икономическото развитие. Финансирането на проектите с европейски средства дава възможност на институциите за растеж и увеличение в обема на активите им. През текущия програмен период 2014 – 2020 г. инвестиционният климат и достъпът до финансиране значително се подобряват – намаляват се лихвените равнища и се облекчават условията за финансиране. Въпреки всички позитивни аспекти обаче съществуват редица проблеми пред банковото посредничество при осигуряване на мостово финансиране за проекти от сегмент Малки и средни предприятия (МСП), ползващи се от безвъзмездна помощ от оперативните програми. Тяхното дефиниране и извеждането на възможни решения за преодоляването им е предмет на изследване на настоящия дисертационен труд.

Систематизират се установените рискове в процеса на одобрение на кредити на проекти по оперативни програми на портфейлен принцип като се прави анализ на причините за отказ на новите искания за инвестиционно финансиране. Отказът на банката от финансиране влияе на тяхното изпълнение – забавя го до намиране на алтернативно финансиране или го възпрепятства изцяло. Анализът на факторите, влияещи върху решението на кредитора, и тяхното познаване в дълбочина е предпоставка за създаване на по-усъвършенствани продукти и инструменти, които да минимизират рисковете още на етап структуриране на сделката, да увеличат процента на одобрените инвестиционни кредити и размера на усвоените суми от ЕС. Ясното идентифициране на проблемите е първа крачка към по-добро и резултатно продуктово моделиране както при стандартните кредити, така и при субсидираните, подобрявайки условията на гаранционните схеми през следващия прозорец 2021 – 2027 г., така че европейските средства да достигнат до повече представители от местния бизнес.

2. Обект и предмет на научното изследване

Обект на изследване в дисертационния труд е банковото посредничество при усвояване на средствата от фондовете от ЕС в България.

Предмет на изследване в труда е състоянието на банковото посредничество при усвояване на средствата от фондовете на ЕС в България и проблемите, пред които се изправят банките при изпълнение на функцията си на съфинансираща институция на етап решение за кредитиране на проекти с бенефициенти, представители на сегмент МСП.

Научното изследване е интердисциплинарно, тъй като основната област на темата на дисертационния труд е Банки; Депозитни и микрофинансиращи институции, но обхватът се разпростира и върху Международните финанси, Небанковите (институционалните) институции и финансови инструменти.

Ето защо според системата от класификационни кодове по системата JEL за обхват на темата на дисертационния труд се посочват следните кодове: G21 : Банки; Депозитни и микрофинансиращи институции; Ипотечни кредити; G23: Небанкови финансови институции; Финансови инструменти; Институционални инвеститори; G32: Политики на финансиране; Финансов риск и риск мениджмънт; Капиталова структура и структура на собствеността; Стойност на фирмите; F30 – Международни финанси / Общи; F42 – Международна координация и пренос на политиката.

3. Изследователска теза

Основната идея на изследването е да се обоснове значението на банковото посредничество при реализиране на проекти, съфинансирани от ЕС и да се разкрият състоянието и основните му проблеми при усвояване на средствата от фондовете от ЕС в България.

Изследователската теза е, че банковите институции успешно допринасят към процеса на реализиране на проекти по оперативни програми на ЕС и към размера на усвояване на ЕФ основно чрез предоставяне на финансиране на бенефициентите на безвъзмездна помощ. Банките не предоставят обаче на всяка цена мостови кредити – те запазват изискванията си към кредитополучателите аналогични

спрямо прилаганите общи критерии за установяване на кредитоспособност при юридически лица.

В тази връзка в хода на научното изследване се проверяват следните две хипотези:

- *Хипотеза 1:* Броят на инвестиционните кредити, отпуснати от банковата система на нефинансовия сектор в България, оказва влияние върху реалния размер на получените плащания по оперативни програми от ЕС.

- *Хипотеза 2:* Критериите за разглеждане на кредити за мостово финансиране при европейски проекти не се различават от тези при стандартни инвестиционни кредити в българската банкова система.

4. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на дисертационния труд е да се изследва ролята на банковото посредничество при усвояването на средствата от фондовете на ЕС, да се анализират проблемите, възникващи при упражняване на финансиращата функция на банките при мостово кредитиране на проекти, съфинансирани от ЕС, и да бъдат изведени възможни насоки и мерки за преодоляването им.

За да се реализира целта на дисертационния труд се поставят следните **изследователски задачи**:

1/ Да бъде направен обобщен преглед на характеристиките и усвояемостта на оперативните програми към Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС за Програмните периоди 2007 – 2013 г. и 2014 – 2020 г., придружен с проучване на използваните финансови инструменти на ЕС за двата периода.

2/ Да се очертаят тенденциите при движението на основните макроикономически показатели, върху които усвоените средства от фондовете на ЕС оказват влияние, чрез обобщаване на резултатите от симулационния модел SIBILA, версия 2.0, на Министерство на финансите.

3/ Да бъдат изведени основните проблеми, пред които се изправят участниците в процеса на усвояване на средствата от фондовете на ЕС, с акцент върху проблемите на бенефициентите при търсене на съфинансиране на проектните дейности.

4/ Да бъде направен анализ на функциите на банките като посредник между бенефициерите и бенефициентите в процеса на усвояване на средствата от фондовете на ЕС, като обстойно се изследва финансиращата им роля с обхват върху видовете и характеристиките на основните механизми за мостово финансиране.

5/ Да се направи иконометрично оценяване на ролята на банковото посредничество при усвояването на средствата от фондовете на ЕС чрез регресионен анализ за изследване влиянието на броя на одобрените дългосрочни кредити в банковата система и темпа на инфлация върху сумата на получената безвъзмездна помощ по оперативните програми.

6/ С помощта на дескриптивен анализ да се изведат основните проблеми, които възпрепятстват банките да дадат положително решение за инвестиционно и мостово финансиране, и да бъдат дадени предложения за преодоляването им с поглед към следващия Програмен период 2021 – 2027 г. с цел увеличаване на усвояемостта на средствата от фондовете на ЕС и подобряване на основните макроикономически показатели в страната в съответствие с политиката по сближаване на икономиката ни към средните нива на Съюза.

5. Обхват на научното изследване

При разработването на дисертационния труд са възприети някои **ограничения**, които могат да се обобщят по следния начин:

- Времевият обхват на емпиричните данни, използвани в дисертационното изследване, се ограничава до периода от третото тримесечие на 2008 г. до второто тримесечие на 2019 г., като началото му е съобразено с първите официални данни за усвоените суми по оперативните програми след присъединяването на България като пълноправен член в ЕС.

- Изследването се ограничава до проблемите на банките при финансиране на юридически лица от сегмент МСП като основен бенефициент по оперативни програми и основен двигател на икономическото развитие, както и поради установения им по-висок рисков профил.

- За моделиране на връзката между нивото на кредитна активност на банките за дружества от нефинансовия сектор и степента на усвояване на средства от фондовете на ЕС са използвани два основни макроикономически показателя: брутен вътрешен продукт (БВП) и темп на инфлация.

- БВП е измерен по производствения метод по цени от 2015 г., като в допълнение е разгледан и темпът на прираст при верижна основа на БВП спрямо предходното тримесечие. Основен аргумент за включване на стойностите и измененията на БВП като променлива в иконометричния модел е неговата роля като главен индикатор за

оценяване на регионите в ЕС. Заложените цели за изпълнение по отделните оперативни програми се измерват именно чрез него. Също така показателят е избран поради доказан положителен принос (права връзка) на ръста в производството и инвестициите при усвояване на средствата от ЕС върху БВП.

- Инфлацията е измерена чрез темпа на прираст на индекса на потребителските цени. Симулационният модел SIBILA, 2.0, измерва ефекта от изпълнението на различните оперативни програми върху инфлацията в страната, поради което за втора променлива е избрана именно тя. Също така инфлацията има отношение и към обема на кредитиране от банките, депозитната база, инвеститорските предпочитания и т.н.

- Акцент при иконометричното моделиране се поставя върху изследването

на емпиричните данни за отпуснатите кредити над 1 година за нефинансови предприятия за разглеждания период от третото тримесечие на 2008 г. до второто тримесечие на 2019 г. Данните се отнасят до: 1/ Броят на кредитите със сročност над 1 година, отпуснати от банковата система; 2/ Сумата на кредитите със сročност над 1 година, отпуснати от банковата система. Тези две променливи са избрани, тъй като основната цел на иконометричния модел е да онагледят аналитично приноса на банките в размера на усвоените средства от ЕС. Презумпцията е, че безвъзмездната помощ се получава предимно за изпълнение на инвестиционните намерения на бенефициентите, като те се обръщат за мостово финансиране към банките. Разглеждат се само кредитите над 1 година, тъй като към тях се причисляват инвестиционните кредити, отпуснани с цел именно финансиране на намерения на дружествата за закупуване или изграждане на дълготрайни материални активи. Оценява се връзката както на дългосрочните кредити, изразени като брой, така и в сумарно изражение. Това е така, защото през двата програмни периода максималният размер на безвъзмездната помощ по отделен проект за различните оперативни програми се изменя (намалява се), т.е. до финансиране следва да имат достъп повече юридически лица от представители на МСП сегмента.

- В дисертационния труд са изследвани емпирични данни за портфейла от инвестиционни кредити на сегмент МСП на една от водещите банки в България за 2013 г. и за 2017 г. Предпоставките за избора на посочените две години са съобразени: с пазарните изменения в кредитирането през 2013 г., в т.ч.: установена върхна точка на брой разгледани инвестиционни кредити за съфинансиране на одобрени

проекти по оперативни програми на ЕС; с периода на навлизане и прилагане на финансови инструменти за гарантиране на заемите в изследваната банка и с вътрешно-банкови процеси, които намаляват моментно броя на разглежданите сделки в сегмент МСП (през 2018 г. и 2019 г.).

6. Използвани методи при изследването

За постигането на целта на научното изследване и решаването на заложените изследователски задачи се използват следните **научноизследователски методи**:

- *Хипотетичен метод* при формулиране на изследователски хипотези, които ще се докажат или отхвърлят в хода на изследването.

- *Дескриптивен анализ* на динамиката на факторите, използвани за разработването на иконометричния модел и на причините за отказ на нови искания за инвестиционно финансиране. Направен е и *сравнителен анализ* за открояване на приликите и разликите в кредитния портфейл за 2013 г. и 2017 г. на една от големите банки в България. На база на използваните емпирични данни и с цел достигане до обобщени изводи са *групирани* използваните в анализиранията банка мотиви за отказ на инвестиционни кредити по общи отличителни белези за 2013 г. и 2017 г. и са открити измененията в използваните мотиви за двете години.

- *Корелационен анализ* за установяване на числова характеристика на проявлението на зависимостите, т.е. за изследване на силата на връзката и на нейната посока (права или обратна) между измененията в БВП, в темпа на инфлацията, в броя и в сумата на отпуснатите кредити от банковата система за нефинансовия сектор със срок над 1 година спрямо размера на направените плащания по оперативни програми за разглеждания период.

- *Иконометрично моделиране* на връзката между броя на дългосрочните кредити, отпуснати в рамките на банковата система на България за нефинансовия сектор, и степента на усвояване на средствата от фондовете на ЕС по оперативни програми в страната през разглеждания период *чрез регресионен анализ*.

При разработването на труда са използвани бази данни на Националния статистически институт (НСИ), Българската народна банка (БНБ), Министерството на финансите (МФ) и на една от водещите търговски банки в страната. Иконометричното изследване е

извършено посредством използването на специализиран иконометричен софтуер EViews, версия 9.

Направен е *преглед* на нормативната уредба, регламентираща Националните програми и стратегии през двата програмни периода, при обзора на литературата по темата и при извеждане на проблемите пред МСП сегмента при усвояване на средствата от фондовете на ЕС за предходния и текущия програмнен период на база официално публикувани анализи и доклади. *Открити са* специфичните особености на оперативните програми и финансовите инструменти на ЕС през двата Програмни периода и на отделните видове кредитен риск според причините за възникването му.

7. Структура на дисертационния труд

С оглед постигането на формулираната цел и изпълнението на поставените изследователски задачи, изложението на дисертационния труд е структурирано в три глави.

Глава 1 на дисертационния труд разглежда в детайли спецификите на различните оперативни програми в България за Програмните периоди 2007 – 2013 г. и 2014 – 2020 г. и щрихова постигнатите ефекти от размера на усвоените средства върху основни макроикономически показатели в края на първия програмнен период на регионално ниво, и към второто тримесечие на 2019 г. на национално ниво. Прави се *преглед* и на съществуващите финансовите инструменти, договорени по линия на ЕС, като се поставя акцент върху ролята на банковото посредничество при прилагането им за стимулиране на малкия и среден бизнес и за постигане на по-високо ниво на сближаване на икономиката ни към страните членки на ЕС. Анализът в първа глава е основополагащ за изпълнението на целта на дисертационния труд и за доказване на изведените хипотези, като разглежда в детайли обекта на научното изследване.

Глава 2 на дисертационния труд разглежда проблемите, пред които се изправят участниците в процеса при усвояване на средствата от фондовете на ЕС, като се стеснява обхватът на обекта на изследване и на преден план се извежда малкият и среден бизнес при усвояване на средствата от ЕС. Важно място в тази част на труда е отделено на *прегледа* на съществуващата литература по проблематиката на усвояването на средствата от Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ). Глава 2 завършва с дефиниране на проблема за ограничения достъп до средства за съфинансиране на проектите на бенефициентите и с извеждане ролята на банковата

система като източник за мостово финансиране.

Глава 3 обосновава значението на банковата система за степента на усвояване на средствата по Оперативни програми на ЕС, като разглежда основните функции на банката в процеса, поставя акцент върху финансиращата ѝ роля, представя я аналитично чрез направено иконометрично изследване и доказва наличието на зависимост между броя на отпуснатите дългосрочни кредити в системата и сумата на усвоените средства от програмите на ЕС. С помощта на дескриптивен анализ се извеждат и групират основните проблеми, които възпрепятстват кредиторите за предоставяне на мостово финансиране на бенефициентите, и като естествен завършек на дисертационния труд се предлагат решения за преодоляването им с цел повишаване на усвояемостта на предоставяната безвъзмездна финансова помощ от ЕС.

В заключението са обобщени изводите от направеното изследване на състоянието и проблемите на банковото посредничество при кредитирането на проекти, съфинансирани по оперативни програми на ЕС. Изведени са предложения за възможни решения на проблемите, пред които се изправя българския бизнес при намиране на съфинансиране, респективно, пред които се изправя банковото посредничество при кредитиране на проекти по оперативни програми, и/или за минимизиране на проявлението им, а по този начин и за увеличение на усвояемостта на отпуснатите средства от ЕС чрез директно и индиректно (гаранционно) финансиране.

Списъкът на използваните литературни източници обхваща 140 източници, в т.ч. 131 на български език и 8 на английски език. Използваните интернет източници са 65.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Списък на използваните съкращения

Списък на фигурите

Списък на таблиците

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Актуалност на изследването
2. Обект и предмет на научното изследване
3. Изследователска теза
4. Цел и задачи на дисертационния труд
5. Обхват на научното изследване
6. Методология на изследването
7. Структура на дисертационния труд

ГЛАВА 1. ОБЗОР НА УСВОЯЕМОСТТА НА ЕВРОСРЕДСТВАТА – РЕЗУЛТАТИ И ОЦЕНКИ

1. Обобщаващи резултати за първия програмен период 2007 – 2013 г. специфики на различните програми и целевите групи
  - 1.1. Фондовете на Европейския съюз – основен инструмент за изпълнение на политиките на Съюза
  - 1.2. Обща рамка на програмен период 2007 – 2013 г., програми и приоритети
  - 1.3. Резултати от усвояемостта по оперативни програми за Програмен период 2007 – 2013 г.
2. Обзор на усвояемостта на еврофондовете през втория програмен период 2014 – 2020 г. към 30.06.2019 г. Специфики на различните програми, целеви групи и успеваемост
  - 2.1. Програми и приоритети през Програмен период 2014 – 2020 г.
  - 2.2. Степен на усвояемост на програмите към 30.06.2019 г. и въздействие върху основните макроикономически показатели
3. Преглед на видове гаранционни схеми и финансови инструменти, предоставяни от ЕС, в подкрепа на българския бизнес
  - 3.1. Финансови инструменти на Европейския съюз
  - 3.2. Финансови инструменти в подкрепа на българския бизнес
    - 3.2.1. Програма JEREMIE като основен инструмент през програмен период 2007 – 2013г.
    - 3.2.2. Инициатива за МСП
    - 3.2.3. Програма COSME 2014 – 2020 г.
    - 3.2.4. Програма “Хоризонт“ 2020
    - 3.2.5. Innovfin

- 3.3. Финансови инструменти с участието на Фонд на Фондовете
- 3.4. Финансовите инструменти като част от кредитния портфейл на търговските банки

ГЛАВА 2: ПРОБЛЕМИ ПРИ УСВОЯВАНЕ НА СРЕДСТВАТА ОТ СТРУКТУРНИТЕ ФОНДОВЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В БЪЛГАРИЯ ЗА СЕГМЕНТ МСП

1. „Национална стратегия за насърчаване развитието на малките и средните предприятия 2014-2020” или „Мисли първо за малките” – основополагащ принцип за изпълнение на приоритетите за България 2020

1.1. Място на малкия и среден бизнес в икономическото развитие на България

1.2. Национална стратегия за насърчаване развитието на малките и средните предприятия 2014 – 2020

1.2.1. Приоритетна област „Предприемачество”

1.2.2. Нови възможности за коректните предприемачи

1.2.3. Приоритетна област „Мисли първо за малките”

1.2.4. Приоритетна област „Отзивчива администрация”

1.2.5. Приоритетната област „Държавни помощи и обществени поръчки”

1.2.6. Приоритетната област „Достъп до финансиране”

1.2.7. Приоритетна област „Единен пазар”

1.2.8. Приоритетна област „Умения и иновации”

1.2.9. Приоритетна област „Околна среда”

1.2.10 Приоритетна област „Интернационализация”

2. Успешното усвояване на средствата от ЕС като система от взаимно зависими фактори

2.1. Наблюдавани проблеми от ендегенен за фирмите характер

2.1.1. Ниска степен на информираност

2.1.2. Ниско ниво на умения за подготовка на проекти

2.1.3. Липса на кадрови капацитет

2.1.4. Изкуствено завишаване на разходите по проектите

2.1.5. Проекти към неприоритетни дейности

2.1.6. Проблеми при последващ контрол поради недобросъвестност на кандидата

2.2. Установени проблеми, характеризиращи се с екзогенни процеси

2.2.1. Централно, а не регионално програмиране без отчитане на реалния капацитет на българските МСП (за 2007 – 2013 г.)

2.2.2. Проекти към неприоритетни дейности

2.2.3. Наличие на субективизъм

- 2.2.4. Липса на капацитет на държавни органи
- 2.2.5. Сложна и обемна документация
- 2.2.6. Пропуски в правното регулиране
- 2.2.7. Закъснения при стартиране на програмите
- 2.2.8. Времеви лаг между кандидатстване на проекта и неговото одобрение
- 2.2.9. Затруднено кандидатстване за обществени поръчки
- 2.2.10. Усложнена институционална схема на управление
- 2.2.11. Липса на средства за съфинансиране на проектите на бенефициентите
- 3. Преглед на литературата по проблематиката на усвояването на средствата от фондовете на ЕС

ГЛАВА 3: СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА БАНКОВОТО ПОСРЕДНИЧЕСТВО ПРИ УСВОЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ФОНДОВЕ

- 1. Мостовото финансиране при усвояване на средствата по оперативните програми. Видове кредитни продукти
  - 1.1. Функции на банките в процеса на усвояване на средствата от ЕС
  - 1.2. Видове кредитни и гаранционни продукти
    - 1.2.1. Кредити за предпроектни дейности и подготовка за участие в програми, финансирани от ЕС и държавния бюджет
    - 1.2.2. Инвестиционни кредити за съфинансиране на разплащания на разходи, свързани с изпълнението на проект, одобрен по програма на ЕС
    - 1.2.3. Кредитни линии за финансиране на дължимото ДДС във връзка с реализацията на проект
    - 1.2.4. Кредит за оборотни средства / кредитна линия за оборотни средства за стартиране на дейността
    - 1.2.5. Банкова гаранция за връщане на авансово плащане
    - 1.2.6. Кредитни линии за земеделци
- 2. Иконометрично моделиране на връзката между инвестиционни кредити и степента на усвояване на средствата от ЕС
  - 2.1. Дескриптивен анализ на избраните показатели
  - 2.2. Статистическо изследване на връзката между използваните показатели
  - 2.3. Иконометрично моделиране на връзката между инвестиционните кредити и степента на усвояване на средствата от ЕС чрез използване на иконометричен модел
    - 2.3.1. Проверка за адекватност на модела
    - 2.3.2. Оценка на разпределението на случайния компонент

- 2.3.3. Тестване за наличие на серийна корелация на случайния компонент в модела
- 2.3.4. Проверка за наличие на хомоскедастичност на случайния компонент
- 2.3.5. Изследване на връзката между променливите в модела
- 2.3.6. Проверка за стационарност в изследваните динамични редове
- 2.3.7. Обобщение на модела и изводи
- 3. Систематизиране и дефиниране на установените рискове в процеса на одобрение на кредити на проекти по оперативни програми на портфейлен принцип за 2013 г. и 2017 г. Анализ на причините за отказ на новите искания за инвестиционно финансиране
  - 3.1. Специфични рискове при кредитиране на европейски проекти
    - 3.1.1. Кредитен риск – същност и видове
    - 3.1.2. Специфични рискове при кредитиране на европейски проекти
  - 3.2. Систематизиране и дефиниране на установена проблематиката в началния процес на кредитиране на проекти по оперативни програми на портфейлен принцип за 2013 г. и 2017 г.
    - 3.2.1. Дефиниране на източници и обхват на данните
    - 3.2.2. Групиране на използваните мотиви за отказ при инвестиционни кредити на база събраните емпиричните данни
    - 3.2.3. Честота на проява и значимост на отделните мотиви в разгледаните искания за инвестиционен кредит за 2013 г. и за 2017 г.
  - 3.3. Анализ на резултатите
- 4. Програмен период 2021 – 2027 г. и InvestEU – цели и усъвършенстване на финансиращия механизъм на ЕС
  - 4.1. Планирани подобрения в механизма на оперативните програми
  - 4.2. Планирани подобрения при финансовите инструменти
  - 4.3. Възможности за подобрене на банковото посредничество при усвояване на средствата от ЕС

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ВЪВЕДЕНИЕ

Във въведението на дисертационния труд е обоснована актуалността и значимостта на темата, дефинирани са обектът и предметът на изследването, зададени са основната цел и задачите. Формулирана е изследователската теза и са изведени хипотезите, които се проверяват в хода на анализа. Изведени са използваните научноизследователски методи, източниците на информация, на които е базиран анализът, както и ограниченията на изследването. Представена е структурата на изложението на дисертационния труд по глави.

ГЛАВА 1. ОБЗОР НА УСВОЯЕМОСТТА НА ЕВРОСРЕДСТВАТА – РЕЗУЛТАТИ И ОЦЕНКИ

В първа глава от дисертационния труд е направен обстоен преглед на фондовете на ЕС като източник за финансиране на различните програми, посредством които се изпълняват заложените приоритети на Съюза. Разгледани са спецификите на отделните програми в България за двата програмни периода 2007 – 2013 г. и 2014 – 2020 г., изведени са техните цели и е направена обобщаваща оценка за ефикасността на усвоените средства по тях върху основните макроикономически показатели в края на първия програмен период на регионален принцип и към края на 30.06.2019 г. на национално ниво. Поставен е акцент и върху финансовите инструменти на ниво оперативни програми и на национално ниво, които са неотменен помощник както при усвояване на средствата, отпуснати по линия на Европейските програми, така и за развитие на потенциала на българския бизнес, особено в сегмент МСП. Информацията в първа глава е основополагаща за изпълнението на целта на дисертационния труд и за доказване на изведените хипотези, в съответствие с предмета на научното изследване – усвояемостта на средствата по европейските програми в България.

В началото на първа глава се разглеждат фондовете на ЕС като основен финансиращ инструмент за провеждане на политиката му за сближаване и спецификите, целите, и степента на усвояемост на различните програми в България през първия програмен период.

Направен е преглед на релевантната нормативна база на ЕС и на приетите закони и наредби в България, като се извеждат целите и особеностите на Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), в т.ч. Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР),

Европейския социален фонд (ЕСФ), Кохезионния фонд (КФ), Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и Европейския фонд за морско дело и рибарство (ЕФМДР). Извеждат се основните цели на Структурните фондове (СФ) и Кохезионния фонд (КФ) на ЕС, които представляват главният финансов инструмент на Съюза за провеждане на кохезионната му политика или «политиката на сближаване между регионите». Засилването на социално-икономическото сближаване между държавите членки по отношение на доходи и възможности за развитие е посочено като основополагаща цел на политиката на ЕС, като са изведени и приоритетните области за финансиране: научни изследвания и иновации; цифрови технологии; подпомагане на нисковъглеродната икономика; устойчиво управление на природните ресурси; малки предприятия.

В първа глава също така се отделя внимание на Първия програмен период, който започва на 01.01.2007 г. и завършва на 31.12.2013 г., като целият бюджет през този период възлиза на около 347 млрд. евро. Разглежда се механизмът на финансиране по линия на ЕСИФ и се открояват особеностите на приетите и одобрените от страните членки Национални стратегически референтни рамки, в които всяка държава членка залага приоритети и проблемни области за преодоляване при усвояване на средствата от различните финансови инструменти. Респективно се прави препратка към спецификите на Националната стратегическа референтна рамка (НССР) на България за програмен период 2007 – 2013 г., която описва стратегията за развитие на страната в периода и принципните цели в управлението на икономическите процеси, свързани с ефективното усвояване и използване на средствата от СФ и КФ на ЕС. Този документ съдържа подробен анализ на социално-икономическите проблеми в България към началото на периода, средносрочна стратегия за развитие чрез преодоляването им, детайлно описание на Оперативните програми (ОП), на приоритетите и процедурите, както и на координационния механизъм за тяхното изпълнение. НССР за програмен период 2007 – 2013 г. залага четири стратегически приоритета на тематичен и териториален принцип: подобряване на базисната инфраструктура; повишаване качеството на заетостта и човешкия капитал; насърчаване на благоприятна бизнес среда; балансирано териториално развитие. Изведени са основните приоритети и цели за българската икономика през Първия програмен период, като те са разгледани както на национално ниво, така и за отделните оперативни програми. След обобщение на резултатите за първия програмен период 2007 – 2013 г. е представена оценка на

развитието на регионално ниво в България. Проследени са измененията на основните макроикономически показатели в резултат на усвояването на средствата от ЕС.

Аналогично е направено и представяне на различните оперативни програми за втория програмен период на членството на България в ЕС, като са описани техните специфики, приоритети и източници на финансиране. Прави се общ преглед на основните тенденции в икономическото развитие на страната и поведение на агентите, имащи участие в процеса на усвояване на средствата от ЕС с цел да се диференцират двата разглеждани периода. Световната и местната икономики възвръщат постепенно своя растеж до предкризисните нива, наблюдава се глобален спад на лихвените равнища, стабилизира се икономическата среда, подобряват се условията за дългосрочно планиране, намаляват се бариерите и изискванията за достъп на МСП до заеман капитал. Успоредно с това, съдействието между частните банки, бенефициентите и националните институции се подобрява. Расте броят на предлаганите от банките продукти, асоциирани пряко с усвояване на средства от европейски програми, подобряват се и условията за финансиране. Самите програми на ЕС разширяват своя обхват и капацитет, включвайки в себе си все повече приоритетни области, в които МСП участват като бенефициент. Добавяйки към споменатото и натрупаният административен опит и капацитет на институциите, в лицето на управляващите органи по европейските програми и на техните изпълнителни агенции, вторият програмно-отчетен период се очаква да постигне по-високи успехи за участниците в процеса. В хода на изложението са представени детайлно характеристиките на отделните оперативни програми, функциониращи през периода 2014 – 2020 г., дефинирани са приоритетните оси и са зададени бюджетните рамки.

В допълнение са описани ефектите на направените плащания върху основни макроикономически показатели посредством симулационния модел SIBILA и актуалната му втора версия по различните оперативни програми към 30.06.2019 г. Моделът SIBILA разглежда икономическото развитие на България в случай на пълно оползотворяване на средствата от фондовете на ЕС и при тяхна липса, като дава прогноза за ефекта на евросредствата върху основни макроикономически показатели. В допълнение, моделът SIBILA дава възможност да се оцени ефекта на всяка оперативна програма, на всяка отделна процедура и дори проект.

Дисертационният труд има отношение към ролята, състоянието и проблемите на банковото посредничество при усвояване на средствата

по оперативни програми от ЕС. Анализ на взаимоотношенията и взаимовръзката, както и преглед на кредитните предложения за съфинансиране на разходите по одобрен проект на портфейлно ниво са направени в Глава 3 от дисертационния труд, но е важно да се подчертае, че тези отношения възникват и на база посредничество между конкретните европейски институции и българските търговски банки с цел предоставянето на финансова подкрепа за българския бизнес. Конкретно могат да се посочат финансовите инструменти, които са ползвани за стимулирането на българските МСП като програмите JEREMIE, JEREMIE 2, JEREMIE Фондове за рисков капитал, COSME, „InnovFin” и други.

Естествено продължение на предходния анализ е последната точка от Първа глава, в която се отделя внимание на основните финансови инструменти, финансирани от Структурните фондове и Кохезионния фонд, като допълващ механизъм за постигане на целите на политиките на ЕС. Изведени са най-разпространените и приложими за българския пазар иновативни финансови инструменти за двата програмни периода 2007 – 2013 г. и 2014 – 2020 г., като в допълнение е разгледано тяхното място в индивидуален банков портфейл на една от големите финансови институции на българския пазар за 2013 г. и за 2017 г., с презумпцията за банките като основен финансов посредник за прилагане на инструментите на регионално ниво.

Чрез сравнителен анализ се разглеждат отделните видове специфични финансови инструменти на ЕС през изминалия и през текущия програмен период, като се извеждат на преден план техните характеристики. Най-разпространените специфични финансови инструменти по линия на Структурните и инвестиционните фондове, които се прилагат в рамките на ЕС за финансиране на неговата кохезионна политика през първия програмен период, са следните: JESSICA – създадена специално за подкрепа на проекти, свързани с градското развитие по инициатива на ЕК и ЕИБ; JEREMIE – инициатива за финансиране на микро, малки и средни предприятия, съвместно разработена от ЕК, ЕИБ и ЕИФ; JASPERS – програмата е създадена с цел консултиране на бенефициентите при реализацията на ефективни проекти. Програмата е създадена между отделната страна членка, ЕК, ЕИБ, и ЕБВР; JASMINE – финансовият инструмент е създаден с цел предоставяне на микрокредити, като е формиран по инициатива на ЕК, ЕИБ и ЕИФ. Изследват се и конкретните инструменти, които се прилагат през първия програмен период по линия на предприемачество и иновации (Механизъм за съдействие на иновациите в МСП; Фонд “Маргьорит), финансови инструменти за

гаранции и поделяне на риска (Инструмент за споделяне на риска; Инструмент за гарантиране на заемите по проекти, свързани с трансевропейската транспортна мрежа), Финансови инструменти, съчетаващи капиталово и дългово финансиране (Механизъм за микрофинансиране „Прогрес“; Европейски фонд за енергийна ефективност).

Прави се препратка към българската действителност, като се изследват подробно характеристиките и предимствата на инструментите, които са най-често използвани в подкрепа на българския бизнес през първия програмен период – JEREMIE и Инициатива за МСП, и през втория програмен период – Програма COSME 2014 – 2020 г., Програма „Хоризонт 2020“, „InnovFin“. В допълнение се посочват и финансовите институции /банки/, които предлагат продукти по линия на финансовите инструменти.

Неминуемо е необходимо да бъде отделено внимание и на основната дейност на Фонд на фондовете в структурирането и управлението на финансови инструменти, съфинансирани от ЕСИФ, през програмния период 2014 – 2020 г. Фонд на фондовете управлява средства в размер на 1,2 млрд. лв. по четири оперативни програми: ОП „Развитие на човешките ресурси“, ОП „Иновации и конкурентоспособност“, ОП „Околна среда“ и ОП „Региони в растеж“. Финансовите инструменти с участието на Фонд на фондовете са насочени към проекти, които потенциално биха могли да започнат да се самоиздържат, те осигуряват инвестиционна подкрепа чрез заеми, гаранции или дялово участие. По този начин се оказва подкрепа на бизнеса и публичните институции с цел икономическо развитие. Финансовите инструменти дават възможност за възвръщане (рециклиране) на средствата, които могат да бъдат използвани повторно. Финансовите инструменти с участието на Фонд на фондовете са следните: Микрокредитиране със споделяне на риск, Фонд за технологичен трансфер (ФТТ), Фонд за ускоряване и начално финансиране (ФУНФ), Фонд Мецанин/Растеж (ФМР), Фонд за градско развитие (ФГР), Фонд за рисков капитал, Финансов инструмент за развитие на водния сектор, Гаранции по ОПИК, Гаранции по ОПРЧР, Финансов инструмент „Финансиране за малкия бизнес“.

Изследвайки различните финансови механизми на ЕС и тяхното изражение в търговските банки, е направен анализ на дела и приноса на финансовите инструменти към кредитния портфейл на банковия сектор, като за пример са взети данни и резултати от тях за сегмент МСП на една от водещите търговски банки в България. Представена е информацията относно обема на инвестиционните кредити за две години

– 2013 г. и 2017 г., в брой и в реален размер в лева, като за базов период са взети обемите на одобрените нови инвестиционни кредити за 2013 г. Емпиричните данни са за 2013 г. и за 2017 г., като предпоставките за избора им са свързани със: пазарните изменения в кредитирането през 2013 г., с периода на навлизане и прилагане на финансови инструменти за гарантиране на заемите (от 2013 г. специално за програма „JEREMIE”) и вътрешно-банкови процеси, които намаляват моментно брой на разгледани сделки в сегмент МСП (през 2018 г. и 2019 г.). Данните отразяват само информация за инвестиционните кредити като по-високорискови спрямо обратното финансиране и като предпоставка за подобряване на основните макроикономически показатели в страната. След анализа на измененията в портфейла се правят следните три извода: 1/ за 2017 г. се наблюдава увеличение спрямо 2013 г. на кредитната активност по отношение на общия брой и сума на разгледаните инвестиционни кредити, 2/ сумата на кредитите, които съвместяват финансови инструменти през 2017 г. нараства с 12,9%, но поради увеличението в обемите на кредитирането се отчита спад в дела на сумата на одобрените субсидирани кредити в общия портфейл на одобрени инвестиционни кредити, и 3/ въпреки преференциите, които се предлагат по тези програми (по-ниска степен на обезпеченост и ценови отстъпки), рисковият апетит на банката не се изменя.

В обобщение на първа глава от дисертационния труд може да се заключи, че в тази част на труда е направен детайлен анализ на спецификите на различните оперативни програми в България. Щриховани са постигнатите ефекти чрез размера на усвоените средства върху основни макроикономически показатели в страната за двата програмни периода, като е поставен акцент върху ролята на банковото посредничество при прилагане на финансовите инструменти на ЕС за стимулиране на МСП и постигане на по-високо ниво на сближаване на икономиката ни към икономиките на страните членки на ЕС. Подробен анализ на състоянието и проблемите на системата при мостово финансиране на проекти и усвояване на средствата по оперативните програми е изложен в следващите глави на дисертационния труд.

ГЛАВА 2: ПРОБЛЕМИ ПРИ УСВОЯВАНЕ НА СРЕДСТВАТА ОТ СТРУКТУРНИТЕ ФОНДОВЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В БЪЛГАРИЯ ЗА СЕГМЕНТ МСП

Във **втора глава** от дисертационния труд се стеснява обектът на изследването, като на преден план се извеждат проблемите пред малкия и среден бизнес в България при усвояване на средствата от ЕС. Представя се значимостта на МСП сегмента за националната икономика, като се разглежда мястото му както в общия брой на регистрираните юридически лица в страната, така и в общо реализираните приходи от предприятията от нефинансовия сектор. Също така значимостта на МСП сегмента се утвърждава и чрез преглед на заетите лица в него. Аргументирайки се с изведения анализ се прави и преглед на заложените насоки за развитие в основния национален нормативен документ за сектора на МСП – Националната стратегия за насърчаване и развитие на малките и средните предприятия 2014 – 2020 г., създадена следвайки принципите и политиките на Националната програма за развитие на България 2020. В тази глава на труда е направен и обстоен преглед на литературата по проблематиката. Темата с усвояемостта на европейските фондове е една от най-актуалните за българското общество, политическата класа и икономическите анализатори. Тяхната полезност и ефект за икономиката на страната са въпроси, които са обект на разглеждане от множество анализатори и експерти в статии, анализи, монографии, доклади и други публикации. Също така в Глава 2 на труда се прави преглед на слабостите на сегмента на малките и средни предприятия съгласно Националната стратегия и се дефинират затрудненията, които МСП изпитват в посока подготовка на проектни предложения и усвояване на средствата от фондовете на ЕС. Това е необходимо, за да се разберат в по-голяма дълбочина особеностите на българския бизнес и слабостите, които трябва да бъдат преодолявани. Това от своя страна допринася към разширяване на анализа в Глава 3 относно факторите за затруднение в набавяне на съфинансиране на МСП от банките.

Глава Втора започва с анализ на МСП в Европа и в България, като аргументирано се разглежда позицията на ЕК и на другите институции на ЕС, които виждат МСП като «двигател» на икономиките не само в Евросъюза, но и по света. Подобни принципни названия не стоят напразно, а са подкрепени от сериозен инвестиционен потенциал на наднационално равнище и изискват стратегическото планиране на всяка държава членка да бъде съобразено с Общите приоритети по отношение на МСП. Неоспорим е фактът, че именно МСП дружествата

упражняват важна роля за икономическото развитие на страните и поради тази причина те се явяват обект на изследване в дисертационния труд.

Разглежда се мястото на българския малък и среден бизнес в страната на базата на анализ на данни от НСИ и се извежда законовата класификация на МСП в България. Прави се анализ на предприятията от нефинансовия сектор по брой и по реализирани обороти за 2018 г. в различните сектори съгласно КИД съгласно броя на заетите лица. Като извод може да се каже, че делът на МСП в общия брой предприятия в страната възлиза на 99,8 %, като заетите лица в тях са 74,5 % от общия брой работещи, а приходите, които се генерират са 69,5 %.

След потвърждаване на значимостта на МСП сегмента за българската икономика се отделя внимание на Националната стратегия за насърчаване на малките и средни предприятия 2014 – 2020 или „Мисли първо за малките” като основополагащ принцип за изпълнение на приоритетите за България 2020. Българската икономика е в положение на догонване на икономиките на другите страни членки от ЕС от присъединяването си в ЕС до настоящия момент. Установяването на баланс между ключовите фактори, предопределящи степента и възможностите на развитие – човешки капитал, заетост, физически капитал, инфраструктура, технологично знание, производителност, е основна цел и предизвикателство пред полисимейкърите. С цел догонване на средноевропейските стандарти в „Националната програма за развитие на България 2020” биват изведени приоритетите на страната ни, към чието изпълнение тя трябва да се стреми. Формулират се следните **осем приоритетни направления**, които са насочени към балансиран и здравословен растеж, увеличаване на заетостта и увеличаване на благосъстоянието:

- 1/ Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила;
- 2/ Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване;
- 3/ Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал;
- 4/ Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси;
- 5/ Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката;
- 6/ Укрепване на институционалната среда за по-висока

- ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса;
- 7/ Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност;
- 8/ Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари.

Формулираните приоритети и предвидените интервенции по тях очертават ясен фокус на политиките на държавата върху: повишаване качеството на човешкия капитал и засилване връзката му с пазара на труда; насърчаване на иновациите и повишаване на конкурентоспособността на българската икономика; подобряване на физическата и институционалната инфраструктура.

Основен фактор за подпомагане изпълнението на гореописаните приоритети е създаването на механизми за подкрепа на малкия и среден бизнес, като в резултат се открояват следните приоритетни области на стратегията:

- 1/ Приоритетна област „Предприемачество“;
- 2/ Приоритетна област „Втори шанс“;
- 3/ В основата на приоритета „Мисли първо за малките“;
- 4/ Приоритетна област „Отзивчива администрация“;
- 5/ Приоритетната област „Държавни помощи и обществени поръчки“;
- 6/ Приоритетната област „Достъп до финансиране“;
- 7/ Приоритетна област „Единен пазар“;
- 8/ Приоритетна област „Умения и иновации“;
- 9/ Приоритетна област „Околна среда“;
- 10/ Приоритетна област „Интернационализация“.

Като обобщение може да се изведе твърдението, че стратегическа цел на България е повишаването на конкурентоспособността на МСП, и трансформацията им от ниско- и средно- към високотехнологичните отрасли. В продължение на анализа от Глава 1 на дисертационния труд мерките за постигане на предходната цел са залежали в реализиране на специално създадените оперативни програми на ЕС. По пътя на успешната реализация на приоритетите им, с което се гарантира изпълнение на заложените политиките на България и ЕС до 2020 г., българският бизнес се среща с редица затруднения, които са обект на анализ в настоящата глава.

Установено е, че за изминалия програмен период управлението и усвояването на средствата по отделни оперативни програми не е оптимално. Открояват се редица проблеми в тази насока както за държавната администрация, така и за отделните бенефициенти – представители на малкия и средния бизнес. Липса на информираност и публичност, трудности при осигуряването на ресурси за съфинансиране, липса на достатъчно оборотни средства, недостатъчен

административен капацитет, забавяне на оценката на проектните предложения и още много други са факторите, които възпрепятстват безпроблемното функциониране на оперативните програми у нас.

В тази глава на дисертационния труд се разглеждат и се групират проблемите пред МСП както през предходния програмен период, така и през текущия, като на база на опита на другите страни членки се дефинират мерките, които следва да бъдат предприети за подобряване на бизнес средата. Обхватът на изследването на проблемите е обобщен, а в рамките на следващата глава като логическо продължение на разработката той се стеснява до изследване на проблемите при намиране на съфинансиране от бенефициентите. Факторите, затрудняващи МСП при усвояването на финансови средства от европейските програми и фондове, първоначално (в началото на 2007 г.) се разделят на няколко основни групи категории:

- Сложност на бюрократичните правила и процедури за кандидатстване; затруднения с формулярите за кандидатстване; икономически бариери, породени от разходите за кандидатстване;

- Липса на достъпна и ясна информация за програмите, за техните бенефициенти и за процедурите по кандидатстване;

- Необходимост от наемане на допълнителен консултант или посредник в процеса на кандидатстване;

- Недостатъчна квалификация на персонала, непознатата терминология, затруднения с използването на чужд език;

- Сложност на процедурите за финансова отчетност; затруднения при намирането на съфинансиране и самостоятелно финансиране за проектите.

В продължение на гореописаните затруднения от предприєдинителния период и периода на членство на България в ЕС, втора точка разглежда детайлно проблемите пред българската икономика във връзка с усвояването на европейските средства през първия програмен период и през текущия програмен период, като се базира на прегледа на публикациите на редица автори, като П. Чобанов, С. Трифонова, Е. Хърсев, Пл. Орешарски, Т. Хубенова-Делисивкова, И. Христова-Балканска, А. Кънева, Л. Георгиев, Л. Богданов, Др. Николов, К. Дурова и други. Голяма част от застъпените тези и постановки на посочените автори са систематизирани и обобщени в последната точка на тази глава, касаеща прегледа на литературата по проблематиката на дисертационния труд. В частност, при анализа на проблемите във връзка с усвояването на средствата по ЕСИФ от малкия и средния бизнес по-голямо внимание е отделено на установените от А. Кънева проблеми, групирани в следните групи: проблеми пред

бенефициентите; проблеми от кадрови характер; проблеми от организационен характер; проблеми, характерни за всяка една от оперативните програми. Направен е и паралел с добрите практики за решаването им в рамките на страните членки на ЕС. За целите на настоящия анализ и обобщение в дисертационния труд, установените проблеми пред българските бенефициенти при усвояването на средствата от ЕСИФ са групирани според обхвата на техния произход: 1) установени проблеми, характеризиращи се с екзогенни процеси и 2) проблеми от ендегенен за фирмите характер.

Проблемите от ендегенен за фирмите характер разглеждат вътрешно-характерните проблеми на малкия и средния бизнес при решение за кандидатстване, подготовка, кандидатстване и усвояване на средства от фондовете на ЕС, изведени на базата на опита от първия програмен период 2007 – 2013 г., а също и на практиката до момента от втория програмен период 2014 – 2020 г. За преодоляване на голяма част от тези проблеми са взети специфични мерки, позовавайки се на добрите европейски практики, но има и наболели проблеми с актуалност и до сегашния момент. Първият изведен проблем е ниската степен на информираност, който през текущия програмен период е решен чрез поддържане и актуализация на база данни с информативен характер на официалните портали на управляващите органи на съответните програми, както и чрез Информационна система за управление и наблюдение на средствата от ЕС – ИСУН. Ниското ниво на компетенции и умения за подготовка на проекти е изведено като проблем, начин за преодоляването на който е създаването на консултантски агенции, които поемат ангажимента за документалното оформление на проектите и за кандидатстването. Проблемът с недостатъчните умения на бенефициентите за подготовка на проекти е очертан от редица автори, като този проблем е най-характерен при неправителствените организации и бизнеса, които имат сравнително ниска проектна готовност. Разгледан е добрият пример на Словения и Литва относно създаване на публично-частна или изцяло държавна компания, която да подпомага общините при изготвяне на проекти за кандидатстване. Идеята частично е заимствана и приложена в България, като са създадени мобилни екипи, които имат за цел да обучават общините при изготвяне на проектите. По този начин регионите успяват постепенно да изградят достатъчен административен капацитет, с което в дългосрочен план следва да се преодолее и проблема от екзогенен характер, касаещ централизацията на планирането и одобрението на проекти. Липсата на обучени кадри в рамките на организацията – кандидат и бенефициент, които да

подготвят проектната документация и да съблюдават за коректното изпълнение на заложените условия, затруднява местния бизнес, тъй като възниква необходимост от използване услугите на консултантска фирма. Изкуственото завишаване на разходите по проекта е основен проблем, който излиза на преден план през Програмен период 2007 – 2013 г. С оглед преустановяване на практиката на машинации през настоящия програмен период се залага максимален праг за разходите по определени видове ДМА и услуги. Друг установен проблем е изборът на инвестиционни дейности от самите бенефициенти, които нямат нужната възвръщаемост (проекти към неприоритетни дейности) и нагаждане на проектите и бизнес плановете спрямо изискванията и условията на програмите, а не обратното, като проблемът се корени в централизацията на проектиране. Условията на програмите оставят вратички за утвърждаване на нечестни практики, които биват констатирани при последващи контрол и проверки, и на база на които се изисква от бенефициентите да върнат предоставената им финансова помощ. Има примери за финансиране на части от проект на свързани дружества, които водят до идентичен собственик, като кумулативно отделните кандидати чрез изпълнение на разходите, за които кандидатстват, стигат до един завършен цялостен проект.

Извеждане на проблемите за представителите на МСП сегмента, характеризиращи се с екзогенни процеси, е важно за дисертационния труд, тъй като ролята на държавата, провежданата политика от нея, приеманите нормативни актове и промените в поведението и условията на другите участници в процеса на усвояване на европейските фондове, имат силата да повлияят в посока подобряване на средата и повишаване на усвояемостта на ЕФ. Изведени са следните основни моменти: централно, а не регионално програмиране без отчитане на реалния капацитет на българските МСП (за 2007 – 2013 г.); проекти към неприоритетни дейности; наличие на субективизъм; липса на капацитет на държавни органи; сложна и обемна документация; пропуски в правното регулиране; закъснения при стартиране на програмите; времеви лаг между кандидатстване на проекта и неговото одобрение; затруднено кандидатстване за обществени поръчки; усложнена институционална схема на управление; липса на средства за съфинансиране на проектите на бенефициентите. Темата с усвояемостта на европейските фондове е една от най-актуалните за българското общество. Ползността и ефектите от еврофондовете за икономиката на страната са въпроси, които са обект на разглеждане в множество статии, анализи, монографии, доклади и други публикации.

В края на глава 2 на труда се прави преглед на различните оценки,

които се дават във връзка с усвояването на европейските средства, а също така и на информацията, свързана с тяхната роля като финансови стимули за икономиката на България. Анализирани са различните мнения и препоръки, като акцент е поставен върху тези, които са насочени към преодоляването на пречките и бъдещото пълноценно изпълнение на финансовата рамка до 2022 година.

ГЛАВА 3: СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА БАНКОВОТО ПОСРЕДНИЧЕСТВО ПРИ УСВОЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ФОНДОВЕ

Необходимостта от мостово финансиране прави търговските банки естествени участници в процеса на усвояване на средствата от ЕС. За съжаление много от бенефициентите в страната срещат трудности при получаването на банкови кредити. Поради административни и други причини системата не е съвършена и довежда до липса на възможност за изплащане на кредитните задължения. Пример за това са закъснения на администрацията при изплащане на междинните плащания. В допълнение, световната финансова криза, която засяга България през Програмен период 2007 – 2013 г., затруднява достъпа на МСП до финансиране, тъй като банките затягат допълнително условията за отпускане на кредити и изискванията за кредитоспособност към дружествата. Добър пример за преодоляване на затрудненията във връзка с осигуряването на мостово финансиране е Ирландия – при нея администрацията е предвидила авансово превеждане на цялата сума по проекта от държавния бюджет. За съжаление тази мярка не е приложима за българската действителност поради установени недобросъвестни практики от бенефициентите и необходимостта от по-стриктен контрол и повишен административен капацитет. Поради тази причина ролята на банковите институции при мостовото финансиране на проекти по оперативни програми се затвърждава като водеща и като ключов фактор към успех и повишаване на усвояемостта. Банките имат интерес да участват в процесите по изпълнение на одобрените проекти особено в периода на глобална финансова криза, тъй като средствата от ЕС се оказват единственият източник на свеж нискорисков ресурс. Финансирането на проектите дава възможност на институциите за растеж и увеличение в обема на активите им. През текущия програмен период 2014 – 2020 г. инвестиционният климат и достъпът до финансиране значително се подобряват – намаляват се лихвените равнища, в банковия сектор се прилагат регулации в полза на кредитополучателя, облекчават се условията за финансиране. Въпреки всички позитивни аспекти на мостовото финансиране съществуват и редица проблеми пред банковото посредничество при усвояването на средствата от оперативните програми за сегмент МСП. Тяхното дефиниране и извеждане на възможните решения за преодоляването им е предмет на изследване в рамките на трета глава на дисертационния труд.

Трета глава обосновава значението на банковата система за степента на усвояване на средствата по оперативните програми на ЕС, като встъпително се извеждат основните функции на банката в процеса с акцент върху финансиращата роля. Разглежда се ролята на банковото посредничество при усвояване на средствата от ЕС като естествено продължение от края на предходната глава на дисертационния труд. Банките се явяват консултиращи и финансиращи институции в процеса на усвояване на европейските средства. Трета глава акцентира върху изследване на банковото посредничество, поради което то е разгледано по-подробно в своята същност.

На база на анализ на дейностите, които извършват банките в процеса на кандидатстване по оперативни програми, се извеждат четири основни функции на банките – консултантска, посредническа, финансираща и контролна. Всяка една от функциите е подробно разгледана и следва да се приема като част от цялостния процес на проектно финансиране чрез европейски средства.

Основен акцент е ролята на банката като съфинансираща институция и поради това се прави преглед на видовете продукти, които се предлагат в помощ на българския бизнес – кредити за предпроектни дейности и подготовка за участие в програми, финансирани от ЕС и държавния бюджет; инвестиционни кредити за съфинансиране на разплащания на разходи, свързани с изпълнението на проект, одобрен по програма на ЕС; кредитни линии за финансиране на дължимото ДДС във връзка с реализацията на проекта; кредит за оборотни средства / кредитна линия за оборотни средства за стартиране на дейността; кредит за оборотни средства / кредитна линия за оборотни средства за стартиране на дейността; кредитни линии за земеделци.

В трета глава аналитично се представя и доказва наличието на зависимост между броя на отпуснатите дългосрочни кредити в системата и сумата на усвоените средства, като се проверява следната хипотеза:

Хипотеза 1: Броят на инвестиционните кредити оказва влияние върху реалния размер на получените плащания.

Във връзка с доказването или отхвърлянето ѝ, а и за моделиране на зависимостта между отпуснатите инвестиционни кредити в банковата система и степента на усвоените средства от фондовете на ЕС, се разработва иконометричен модел. Неговата цел е да се установи количествено връзката между избрани индикатори за периода от третото тримесечие на 2008 г. до второто тримесечие на 2019 г., а именно – броят на кредитите със срочност над 1 година, отпуснати от

банковата система, сумата на кредитите със срочност над 1 година, размерът и измененията в БВП и темпът на инфлация. Като ограничение на анализа е зададен времеви период на изследването – от третото тримесечие на 2008 г. до второто тримесечие на 2019 г., като началото му е съобразено с първите официални данни за усвоените суми по оперативните програми след присъединяването на България към ЕС. Изследването е на тримесечна база. В него се използва комбинирана методология, като за целта на доказване на функционалната зависимост между банковото посредничество и усвоените суми от европейските фондове е направен корелационен и регресионен анализ. Източниците на данните са БНБ (относно броя и сумата на отпуснатите кредити за периода), НСИ (относно избраните макроикономически показатели – БВП и инфлация) и МФ (относно размера на усвоените суми по оперативните програми). В рамките на иконометричния модел се оценява всеки един от факторите чрез дескриптивен анализ. Избраните показатели са, както следва:

- БВП – измерен по производствен метод по цени на 2015 г., като в допълнение се разглежда и темпът на прираст при верижна основа на БВП спрямо предходното тримесечие.

Основен аргумент за включване на стойностите и измененията на БВП като променлива в иконометричния модел е неговата роля като главен индикатор за оценяване на регионите в ЕС. Заложените цели за изпълнение по отделните оперативни програми се измерват именно чрез него. Също така показателят е избран поради доказани положителен принос (права връзка) на ръста в производството и инвестициите при усвояване на средствата от ЕС върху БВП.

- Инфлация, измерена чрез темпа на прираст на индекса на потребителските цени.

Симулационният модел SIBILA, v. 2.0., измерва ефекта от изпълнението на различните оперативни програми върху инфлацията в страната, поради което за втора променлива е избрана именно тя. Също така инфлацията има отношение и към обема на кредитиране от банките, депозитната база, инвеститорските предпочитания и т.н. В модела за базов период на инфлацията е приет м. януари 2007 г.

В допълнение към аргументите за избор на БВП и темпа на инфлация за променливи в разработения иконометричен модел, е фактът, че това са ключови макроикономически показатели, за които БНБ публикува официални прогнози за измененията им. При информация за очакван размер на усвояемост на средствата по оперативни програми съобразно програмирането за тримесечия, което е заложено, може да бъде изведена връзка и направена прогноза за

измененията в портфейла на търговските банки на броя и сумата на одобрените инвестиционни кредити за следващите тримесечия. Това дава на иконометричния модел и практическа насоченост.

- Брой на кредитите със срочност над 1 година, отпуснати от банковата система за нефинансови институции.

- Сума на кредитите със срочност над 1 година, отпуснати от банковата система за нефинансови институции.

Последните две променливи са избрани, тъй като основната цел на иконометричния модел е да онагледява аналитично приноса на банките в размера на усвоените средства от ЕС. Презумпцията е, че безвъзмездната финансова помощ се получава предимно за изпълнение на инвестиционните намерения на бенефициентите, като те се обръщат за мостово финансиране към банките.

Разглеждат се само кредитите над 1 година, като тези кредити се приемат за дългосрочни, инвестиционни, отпускани именно с цел финансиране на намерения на дружествата за закупуване или изграждане на дълготрайни материални активи (ДМА). Оценява се връзката както на дългосрочните кредити, изразени като брой, така и в сумарно изразение. Това е така, защото през двата програмни периода максималният размер на безвъзмездната помощ по отделен проект за различните оперативни програми се изменя (намалява се), т.е. до финансиране следва да имат достъп повече юридически лица от представители на МСП сегмента, поради което следва да се анализира и значимостта на показателя брой отпуснати кредити над 1 година в рамките на банковия сектор. Очакванията, които следва да се докажат в рамките на иконометричния модел са, че е налице права връзка между броя и сумата на отпуснатите инвестиционни кредити от банковата система за нефинансови институции, и размера на усвоените средства от ЕС.

В трета глава се прави статистическо изследване на избраните показатели за изследвания период от третото тримесечие на 2008 г. до второто тримесечие на 2009 г. Чрез оценения модел се получава количествена оценка как, ако се променят факторите (променливите), ще се измени и стойността на реалното плащане. След множество приложени тестове в края на приложението на модела се доказва *Хипотеза 1: Броят на инвестиционните кредити оказва влияние върху реалния размер на получените плащания.* Остойността се взаимовръзката между променливите и степента на усвояемост на средствата от фондовете на ЕС. Моделът има следния аналитичен вид:

$$X=33638.934941*Y+30079.0244095*Z+45.2779818729*T+0.0289725159515*R-3766872.39322$$

където:

X = REALPAYMENT;

Y=GDP_TEMP;

Z = INFLATION;

T = CREDIT_NUMBER_OVER_1_YEAR;

R = CREDIT_VOLUME_OVER_1_YEAR.

В края на тази част на труда се прави следния основен извод от приложения иконометричен модел:

- Полученият параметър пред броят на кредитите е 45.27798 и това означава, че ако се увеличи общият брой кредити със срок над 1 г. за нефинансовия сектор с един кредит, при равни други условия, т.е. ако останалите фактори останат непроменени, тогава може да се очаква, че реалният размер на получените плащания за съответното тримесечие ще се увеличи с 45 хил. лева по цени от третото тримесечие на 2008 г.

Доказва се наличието на права зависимост между броя на дългосрочните кредити, отпуснати от банковия сектор за нефинансови предприятия, и размера на реално получените плащания по оперативни програми от ЕС. Тази зависимост е и количествено измерена – увеличаването на одобрените инвестиционни кредити с 1 брой води със себе си и ръст в усвояемостта на европейските средства с 45 хил. лева. По този начин се измерва ролята на банковото посредничество в тяхната функция на финансираща институция при усвояване на средствата от ЕС.

След аналитичното онагледяване на връзката между броя на отпуснатите дългосрочни кредити и сумата на усвоените средства по ОП от ЕС, се извеждат проблемите, възникващи при разрешаване на инвестиционни кредити от общ вид и на инвестиционни кредити за съфинансиране на разходи по оперативни програми. С помощта на дескриптивен анализ се открояват основните проблеми, като се разглеждат мотивите за отказ, изтъкнати при всяко индивидуално искане за инвестиционен кредит при кредитния портфейл на една от най-големите банки в България за 2013 г. и за 2017 г. Тези мотиви биват групирани и се правят изводи за онези от тях, които са с най-висока честота на проявление. Обхватът на изследването се ограничава до сегмент МСП като приоритетен и преобладаващ бенефициент на помощта и като генератор на икономическия растеж за нашата икономика. Търси се потвърждаване или отхвърляне на Хипотеза 2:

Критериите за разглеждане на кредити за мостово финансиране при европейски проекти не се различават от тези при стандартни инвестиционни кредити.

Познаването на видовете риск в различните етапи от процеса на усвояване на средства по ОП, както и различаването на първите индикатори, които биха могли да доведат до появата им, е основополагащо за по-доброто разбиране на генезиса на отказите при решение за финансиране на проекти. На портфейлен принцип за 2013 г. и 2017 г. на базата на опита на най-големите търговски банки в страната се извеждат основни проблеми в началния етап на кредитиране на проекти по оперативни програми. Отказът на банката от финансиране на проекти по оперативни програми, влияе на тяхното изпълнение – забавя го до намиране на алтернативно финансиране или го възпрепятства изцяло. Анализът на факторите, влияещи върху решението на кредитора, и тяхното познаване в дълбочина, е предпоставка за създаване на по-усъвършенствани продукти и инструменти, които да минимизират рисковете още на етап структуриране на сделката, да увеличат процента на одобрените инвестиционни кредити и размера на усвоените суми от ЕС.

Използваните мотиви за отказ при инвестиционни кредити са разделени в 6 основни групи, състоящи се от общо 30 вида мотиви за отказ. Изводите от анализиранияте емпирични данни посочват основните проблеми при финансиране на представители от сегмент МСП, като критериите за оценка на кредитоспособността се оказват идентични, независимо дали става въпрос за стандартно инвестиционно финансиране, за финансиране на разходи по проекти по сключени договори с оперативни програми или за кредити, подкрепени с гаранции. Тоест с помощта на дескриптивния анализ се доказва Хипотеза 2, че критериите за разглеждане на кредити за мостово финансиране при европейски проекти не се различават от тези при стандартни инвестиционни кредити. Липсата на собствено участие, финансовият риск и по-конкретно високата задлъжнялост на дружествата и ниското ниво на оперативна печалба, респективно показател за покритие на дълга, в комбинация с недостатъчно по размер и/или неприемливо по вид обезпечение, възпрепятстват фирмите от получаване на финансиране и през двата програмни периода.

След като е доказана взаимовръзката между броя на отпуснатите кредити над 1 година и сумата на усвоените средства по оперативни програми на ЕС в България за посочения период, и след като е обърнато внимание на основните програми – обект на финансиране от банките,

на създадените продукти и са идентифицирани проблемите, е ред да бъдат посочени и способи за увеличение на обема на фирменото кредитиране, за да се повиши и усвояемостта на европейски средства. Това е и естествен завършек на дисертационния труд.

Във връзка с това в края на трета глава се прави и кратък преглед на следващия програмен период, който започва с планирани подобрения в механизма на оперативните програми, преминава през планирани подобрения при финансовите инструменти и завършва с конкретни мерки, които могат да бъдат предприети в посока продуктово програмиране в банковия сектор, като:

- Създаване на специфични гаранционни инструменти за кредити на юридически лица с предмет на действие в приоритетни сектори, които да предоставят възможност за:
  - Намаляване на изискването за необходим размер на собствено участие по инвестиционни кредити;
  - Отпадане на изискването за собствено участие при инвестиционни кредити на старт-ъп компании за съфинансиране на проекти по оперативни програми при проекти с по-висока добавена стойност от средната за приоритети екология, иновации и НИРД.
- Въвеждане на скала за оценка на инвестиционни кредити според приноса, който ще има реализацията им към приоритетните сектори и пропорционално увеличаване на размера на гарантираната главница по кредита с ръста в отчетния принос.
- Създаване на специфични гаранционни инструменти за кредити на юридически лица с установен компонент – висок финансов риск, които да касаят отново области и приоритети с особена важност.
- Категоризиране на финансовите инструменти в 3 групи в зависимост от размера на кредитите, които гарантират.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд завършва със заключение, в което са обобщени основните резултати и изводи от направеното изследване, като по-важните от тях са както следва:

➤ Предоставената безвъзмездна финансова помощ от ЕС води до значително подобрене на основните макроикономически показатели на България (особено през периода на световната финансова криза), като съгласно симулационния модел SIBILA 2.0, ефектът от усвоените средства върху нивото на БВП за 2019 г. е повишение с 5,5 %. През текущия програмен период 2014 – 2020 г. общият размер на бюджета по оперативните програми възлиза на 11 732.2 млн. евро, от които финансирани от ЕСИФ, са средства в размер на 9 876.0 млн. евро. В сравнение с периода 2007 – 2013 г., финансовият ресурс, с който държавата ни разполага през втория програмен период, е с 5,2 % по-висок. Към 30 юни 2019 г. средната усвояемост по програмите възлиза на 34,6 %, като са извършените плащания възлизат на 4 054 192 425 евро, в т.ч. средства от ЕС в размер на 3 414 667 780 евро.

➤ Направеният обзор на състоянието и тенденциите в усвояването на средствата от фондовете на ЕС в България през текущия програмен прозорец 2014 – 2020 г. показва, че успешно са приложени механизми за решаването на част от установените проблеми в процеса на усвояване на европейските средства през първия програмен период 2007 – 2013 г. За разрешаването на друга част от установените проблеми се дефинират мерки, които се предприемат на база на опита на другите държави членки.

➤ В труда се доказва наличието на права зависимост между броя на дългосрочните кредити (със срок над 1 година), отпуснати от банковата система за нефинансови предприятия, и размера на реално получените плащания по оперативни програми от ЕС, като този начин се измерва ролята на банковото посредничество в тяхната функция на финансираща институция при усвояване на средствата от фондовете на ЕС. С това се потвърждава Хипотеза 1 на труда.

➤ Наличието на права зависимост между броя на дългосрочните кредити, отпуснати от банковия сектор за нефинансови предприятия, и размера на реално получените плащания по оперативни програми от ЕС, е и количествено измерена – увеличението на отпуснатите инвестиционни кредити в банковата система с 1 брой би довело до ръст на усвоените средства с 45 000 лева, при равни други условия, съгласно резултатите от извършения иконометричен анализ.

➤ Дескриптивният анализ на измененията в портфейла на инвестиционни кредити за 2017 г. спрямо 2013 г. показва, че кредитоискателите от сегмент МСП:

- През 2017 г. се ориентират към по-разумни инвестиции, съобразени с техните възможности и потенциал. Същевременно финансиращите институции, въпреки пазарната конюнктура, не понижават изискванията си към качество и кредитоспособност на фирмите.
- Преориентират предпочитанията си като финансират по-малките по размер инвестиции по оперативни програми със собствени средства, поради което средният размер на одобрен инвестиционен кредит по програма за 2017 г. превишава средния размер на одобрен инвестиционен кредит с 92 %, а в допълнение се отчита спад спрямо 2013 г. в одобрените искания със 67 % като брой, а в сумарно изражение с 36 %, т.е. нараства процентът на отказите на кредити за мостово финансиране. За основна разлика спрямо 2013 г. може да бъде посочен отчетеният по-висок среден размер на искан мостови кредит.

➤ От направения анализ на обемите на инвестиционни кредити, субсидирани чрез финансови инструменти от ЕС за 2013 г. и 2017 г., се наблюдава увеличение на кредитната активност по отношение на общия брой (с 29 %) и сумата на разгледаните инвестиционни кредити (с 51 %). Делът на одобрените инвестиционни кредити, които съвместяват финансови инструменти, в рамките на общо одобрените инвестиционни кредити през 2017 г. възлиза на 8,1 % като брой и на 7,1 % като сума, а същевременно се увеличава и делът на отказите в брой при този вид кредити, като процентът им (30%) дори надвишава процента на отказите по стандартни инвестиционни кредити (27,1 %). Изводът е, че въпреки преференциите, които се предлагат по тези програми (по-ниска степен на обезпеченост и ценови отстъпки), рисковият апетит и изискванията на банката не се изменят.

➤ Критериите за оценка на кредитоспособността на кредитополучателите от малкия и средния бизнес през 2013 г. и 2017 г. се оказват идентични, независимо дали става въпрос за стандартно инвестиционно финансиране, за финансиране на разходи по проекти по сключени договори с оперативни програми или за кредити, подкрепени с гаранции. С това се потвърждава Хипотеза 2 на труда.

➤ Изводите от анализиранияте емпирични данни посочват основните проблеми при финансиране на представители от сегмент МСП – липсата на собствено участие или невъзможност за доказване на произхода му, финансов риск и по-конкретно висока задлъжнялост

на дружествата и ниско ниво на оперативна печалба, в комбинация с недостатъчно по размер и/или неприемливо по вид обезпечение и лоша кредитна история.

Познаването на системата и извеждането на практическата проблематика при осигуряването на достъп до финансиране за малкия и среден бизнес дава възможност в края на дисертационния труд да се направят предложения за подобряване на условията и повишаване на облекченията по специфичните финансови инструменти на ЕС като например:

➤ Създаване на специфични гаранционни инструменти за кредити на юридически лица с предмет на действие в приоритетни сектори, които да предоставят възможност за:

- Намаляване на изискването за необходим размер на собствено участие по инвестиционни кредити;
- Отпадане на изискването за собствено участие при инвестиционни кредити на старт-ъп компании за съфинансиране на проекти по оперативни програми при проекти с по-висока добавена стойност от средната за приоритети екология, иновации и НИРД.

➤ Въвеждане на скала за оценка на инвестиционни кредити според приноса, който ще има реализацията им към приоритетните сектори и пропорционално увеличаване на размера на гарантираната главница по кредита с ръста в отчетния принос.

➤ Създаване на специфични гаранционни инструменти за кредити на юридически лица с установен компонент – висок финансов риск, които да касаят отново области и приоритети с особена важност.

➤ Категоризиране на финансовите инструменти в 3 групи в зависимост от размера на кредитите, които гарантират. Облекчаващите условия, които трябва да бъдат приоритизирани при всяка категория, са съобразени с най-често срещаните мотиви за отказ от финансиране при тези групи съгласно анализа в дисертационния труд.

V. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Идентифицирани са основните проблеми при вземане на решение за финансиране от банките на проекти, включително и проекти по оперативни програми, на представители от сегмент МСП в България за 2013 г. и 2017 г.
2. Чрез иконометрично моделиране е доказано наличието на права зависимост между броя на дългосрочните кредити, отпуснати от банковия сектор за нефинансови предприятия, и размера на реално получените плащания по оперативни програми от ЕС. Връзката е и количествено измерена – увеличението на отпуснатите инвестиционни кредити в банковата система с 1 брой би довело до ръст на усвоените средства с 45 000 лева, при равни други условия, съгласно резултатите от извършения иконометричен анализ.
3. Въз основа на приложен дескриптивен анализ на промените в портфейла на общо разгледани оборотни и инвестиционни искания за кредит на една от водещите банки в България през 2017 г. спрямо 2013 г., се доказва, че през 2017 г. кредитоискателите от сегмент МСП се ориентират към по-разумни инвестиции, съобразени с техните възможности и потенциал. Същевременно, финансиращите институции, въпреки пазарната конюнктура, не понижават изискванията си към качество и кредитоспособност на фирмите.
4. Разкрити са нови знания относно зависимостите и особеностите по отношение на факторите, обуславящи динамиката на усвояване на средствата от фондовете на ЕС. Чрез корелационен анализ е изследвана силата на връзката между измененията в БВП и темпа на инфлацията спрямо размера на направените плащания по оперативни програми за разглеждания период.
5. Направени са препоръки с практическа насоченост към търговските банки и институциите в страната, имащи отношение към използването на финансовите инструменти на ЕС, относно механизми, способстващи към по-висок процент на одобрени инвестиционни кредити и по-висок размер на усвоените средства от фондовете на ЕС.

VI. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯТРУД

1. Илиева, И. (2017). Европейско финансиране 2014-2020: прогнози и факти, Сборник с доклади от Деветата международна научна конференция на младите научни работници на тема: Икономиката на България в условията на променяща се политическа, социална и икономическа среда, УНСС, София, 4.11.2013 г., ISBN: 978-954-8590-43-3, Издателство на ВУЗФ „Св. Григорий Богослов”, София, 2017 г., с. 401-407.
2. Трифонова, С., Андропова, И. (2018). Мостово финансиране при усвояване на средства по оперативни програми. Специфични рискове при кредитиране, Колективна монография на Финансово-счетоводен факултет: Икономиката на България и Европейския съюз в глобалния свят, УНСС, ИК – УНСС, ISBN: 978-619-232-090-4, София, 2018 г., с. 298-307.
3. Андропова, И. (2019). Резултати и добри банкови практики при усвояване на средствата по оперативни програми за периода 2007–2013 г., Сборник с доклади от Петнадесетата международна научна конференция на младите учени на тема: Икономиката на България и Европейския съюз: Кръгова икономика и корпоративна социална отговорност, УНСС, София, 22.11.2019 г., ИК-УНСС, ISBN: 978-619-232-316-5, София, 2020 г., с. 257-266.
4. Андропова, И. (2019). Първи стъпки в дигиталната трансформация на фирменото кредитиране, Сборник с доклади от Петнадесетата международна научна конференция на младите учени на тема: Икономиката на България и Европейския съюз: Кръгова икономика и корпоративна социална отговорност, УНСС, София, 22.11.2019 г., ИК-УНСС, ISBN: 978-619-232-316-5, София, 2020 г., с. 234-244.
5. Андропова, И. (2020). Дигиталната трансформация при предлагане на финансовите инструменти от ЕС като механизъм за популяризиране и повишаване на усвояемостта на средствата от ЕФ, Сборник с доклади от Научно-практическа конференция с международно участие: „Качество и сертификация на продуктите“, посветена на 100 години от създаването на Икономически университет – Варна, Икономически университет – Варна, Варна, 2020 г. /под печат/.

VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ декларирам, че:

1. Дисертационният труд на тема „Състояние и проблеми на банковото посредничество при усвояване на европейските фондове в България” е мое лично дело и добросъвестно съм посочила всички източници на информация, използвани за разработването му.
2. Представените резултати и приноси на дисертационното изследване са оригинални и не са заимствани от чужди изследвания и публикации.